

XX MIĘDZYNARODOWY FESTIWAL MUZYKI SAKRALNEJ
GAUDE MATER
(Częstochowa, 30 kwietnia – 6 maja 2010 r.)

Międzynarodowy Festiwal Muzyki Sakralnej *Gaude Mater* w Częstochowie obchodzi w tym roku dwudziestolecie swojego istnienia. Powstał w 1991 roku jako pierwsza w Polsce, po obaleniu komunizmu, impreza w całości poświęcona promocji muzyki sakralnej. Inicjatorem i twórcą artystyczno-organizacyjnego kształtu był Krzysztof Pośpiech. Do jego najbliższych współpracowników należeli: ks. Lucjan Nowakowski, Małgorzata Zuzanna Nowak, która przejęła później dyrekcję festiwalu i kieruje nim do dziś, ks. prof. dr Kazimierz Szymonik i ks. prof. dr hab. Jerzy Pikulik. W latach następnych, w Radzie Artystyczno-Programowej znaleźli się m.in.: Henryk Mikołaj Górecki, Wojciech Kilar, Andrzej Koszewski, Juliusz Łuciuk, Józef Świder, Romuald Twardowski, Marian Borkowski, Krzesimir Dębski, Marek Jasiński i Paweł Łukaszewski¹.

---

¹ Por. M.T. Łukaszewski, *Festiwal „Gaude Mater” jako promotor muzyki polskiej i nowych dzieł sakralnych*, w: *Książka programowa XX MFMS Gaude Mater*, red. M.Z. Nowak, M.T. Łukaszewski, Częstochowa 2010, s. 88.

Głównym założeniem festiwalu jest prezentacja „sacrum w jego wielowymiarowym znaczeniu”². W centrum zainteresowania pozostaje muzyka, zwłaszcza ta związana z trzema największymi religiami monoteistycznymi: chrześcijaństwem, judaizmem i islamem. Prezentowane są utwory współczesne oraz wybitne kompozycje epok minionych. Dialog odmiennych kultur i tradycji prowadzony jest także na innych płaszczyznach. Odbywają się koncerty muzyki jazzowej oraz różnych form tzw. muzyki rozrywkowej. Towarzyszą im wystawy i przedstawienia teatralne³.

Organizatorzy *Gaude Mater* przywiązują wielką wagę do polskiej muzyki współczesnej. W ciągu minionych dwudziestu lat na estradach festiwalowych zabrzmiało m.in. *Requiem* Romana Maciejewskiego, *Credo, Te Deum* i *Pasja wg św. Łukasza* Krzysztofa Pendereckiego, *Beatus Vir* Henryka Mikołaja Góreckiego, *Exodus* i *Missa pro pace* Wojciecha Kilara oraz wiele wybitnych kompozycji Mariana Borkowskiego, Marka Jasińskiego, Andrzeja Koszewskiego, Juliusza Łuciuka, Pawła Łukaszewskiego, Stanisława Moryty, Mariana Sawy, Józefa Świdra i Romualda Twardowskiego⁴. Wiele dzieł zostało przez Festiwal zamówionych.

Kompozytorzy zawsze podkreślali doniosłe znaczenie takiej polityki repertuarowej. Marian Borkowski stwierdza: „(...) Festiwal, stwarzając kompozytorom szerokie możliwości twórczo-rozwojowe w obszarze kreacji sakralnego dzieła muzycznego, staje się prawdziwie wielkim świętem pięknej oraz głęboko symbolicznej i ekspresyjnej muzyki o ponadczasowej nośności artystycznej i duchowej. W tym wymiarze przyczynia się do wzbogacenia dorobku i rozwoju polskiej i światowej kultury muzycznej”⁵. Marek Jasiński dodaje: „Z inspiracji festiwalu powstał cały szereg moich utworów sakralnych (...). Część z nich doczekała się w Częstochowie prawykonań, co poczytuję sobie za zaszczyt i wyróżnienie. Każda prezentacja kompozycji w tym szczególnym miejscu to autentyczne przeżycie z pogranicza metafizyki. Uważam, iż z pominięciem festiwalowych inspiracji moja twórczość byłaby znacząco uboższa i niepełna”⁶.

W każdej edycji odbywa się specjalny koncert poświęcony nowo powstałym polskim kompozycjom. Tym razem, ze względu na jubileuszowy charakter festiwalu, program wieczoru 3 maja w kościele seminaryjnym był przypomnieniem najważniejszych prawykonań z historii festiwalu. Usłyszeliśmy kolejno: *Canticum Canticorum* Romualda Twardowskiego, *Missa Angelica* Józefa Świdra, *Magnificat* Pawła Łukaszewskiego, *Hymnus* Mariana Borkowskiego, fragmenty oratorium *Sanctus Adalbertus Flos Purpureus* Juliusza Łuciuka oraz *Psalm 150* Marka Jasińskiego. Utwory te wykonali: Katarzyna Suska-Zagórska (mezzosopran) – *Canticum Canticorum* i *Sanctus Adalbertus*, Marta Wróblewska (sopran) – *Missa Angelica*, Paweł Gusnar (saksofon) – *Magnificat*, Bartłomiej Jan Łochnicki (tenor), Dawid Dubec (baryton) – *Psalm 150*, Dariusz Siedlik (baryton) – *Sanctus Adalbertus* oraz Chór i Orkiestra Opery i Filharmonii Podlaskiej pod dyrekcją Szymona Bywalca (dyrygent). Najbardziej wyrazistym utworem okazał się *Hymnus* Mariana Borkowskiego, utwór o wielkiej skali ekspresji, skonstruowany na zasadzie bardzo dużych kontrastów, doskonale reprezentujący charakterystyczny idiom wyrazowy swojego twórcy. *Magnificat* Pawła Łukaszewskiego przyciągał uwagę pięknie brzmiącym połączeniem barwy saksofonu solo (światny Paweł Gusnar!) z chórem i orkiestrą. Wykonanie *Psalmu 150* Marka Jasińskiego miało szczególny charakter. Cały bowiem koncert poświęcony był pamięci tego niedawno zmarłego szczecińskiego twórcy.

W ramach promocji polskiej współczesnej muzyki religijnej organizowany jest Międzynarodowy Konkurs Kompozytorski *Musica Sacra* dla młodych kompozytorów. Jego pomysłodawcą był Paweł Łukaszewski. Dotychczas odbyło się 9 edycji ogólnopolskich i 6 międzynarodowych. Wśród laureatów znajdują się m.in. Bartosz Kowalski-Banasewicz, Miłosz Bembinow, Marcel Chyrzyń-

² Tamże, s. 90.

³ Por. tamże, s. 91.

⁴ Por. tamże, s. 93-94.

⁵ Tamże, s. 14.

⁶ Tamże, s. 17.

ski, Weronika Ratusińska, Wojciech Widłak i Maciej Zieliński⁷. W tym roku zdobywcami nagród zostali: Aldona Nawrocka (I nagroda), Hylary Jocelyn Campbell (II nagroda), Alexander Campkin (III nagroda).

Ogłoszenie wyników, wręczenie nagród i wykonanie nagrodzonych utworów nastąpiło 2 maja w kościele seminaryjnym. Wystąpił Wileński Chór Kameralny *Jauna Muzika* pod dyrekcją Václava Augustinasa. Na wstępie, usłyszeliśmy *Adoramus te, Christe* Alexandra Campkina, *O lux beata trinitas* Hylary Jocelyn Campbell oraz *Asperges me, Domine* Aldony Nawrockiej. Potem, litewski zespół zaśpiewał *Ubi Caritas et Amor* Mortena Lauridsena, *O ignis Spiritus Paracliti* Jurgity Mieželytė, *Honor, Virtus et Potestas* Gabriela Jacksona, *Nunc dimittis* Pawła Łukaszewskiego, *Sleep* Erica Whitacre'a oraz *Lobet den Herrn* Svena-Davida Sandstroma. Wśród konkursowych utworów swój prymat potwierdziło *Asperges me, Domine* Aldony Nawrockiej. Była to kompozycja najciekawsza pod względem harmonicznym, wszechstronnie ukazująca możliwości faktury chóralnej. W pozostałej części programu bardzo dobrze zabrzmiały utwory, w których zastosowane były różne odmiany polichóralności: *Nunc dimittis* Łukaszewskiego oraz *Lobet den Herrn* Sandstroma. Umiejętne wykorzystanie przestrzeni pomieszczenia, w którym odbywa się koncert, należy zresztą do największych walorów litewskiego zespołu. *Jauna Muzika* dysponuje ponadto bardzo szlachetnym, ciepłym brzmieniem, umożliwiającym wykonanie zarówno soczystego forte, jak i najbardziej subtelного piano.

Ważne miejsce w programach festiwalowych zajmuje muzyka epok minionych. 1 maja w kościele seminaryjnym wykonano jedno z najwybitniejszych i najbardziej znanych dzieł sakralnych: oratorium *Mesjasz* Jerzego Fryderyka Haendla. Wykonawcami byli: Gillian Keith (sopran), Iestyn Davies (kontratener), James Gilchrist (tenor), Andrew Foster Williams (bas), Retrospect Ensemble oraz Matthew Halls (dyrygent). Oratoria Haendla określa się często jako pewnego rodzaju kontynuację jego twórczości operowej, rodzaj teatru muzycznego obywającego się bez sceny, wzbogaconego za to o inne środki kompozytorskie, w operze Haendlowskiej spotykane dość rzadko (partie chóralne). Ten właśnie dramaturgiczny aspekt *Mesjasza* został znakomicie uwypuklony. Był wyraźnie dostrzegalny nie tylko w przebiegu warstwy muzycznej, lecz także w swoistym „ruchu scenicznym” solistów i chóru. Soliści nie zajmowali tradycyjnego miejsca obok dyrygenta, pozostawali na drugim planie, wychodząc przed chór jedynie w momencie wykonywania swojej partii. Te „wejścia” były często równie sugestywne jak sama muzyka, a szczególnie słowa uznania w tym względzie należą się Jamesowi Gilchristowi.

W ramach festiwalowego nurtu historycznego istotną rolę odgrywają koncerty i sesje muzykologiczne poświęcone kompozytorom związanym przez swoją działalność lub twórczość z Kapelą Jasnogórską. Dotychczas byli to: Eryk Brykner, Józef Elsner, Jan Engel, Cyryl Florian Gieczyński, Amando Ivančić, Władysław Leszczyński, Jan Ponikowski, Jan Rutha i Marcin Józef Żebrowski⁸. W tym roku utwory najwybitniejszych twórców muzyki jasnogórskiej zabrzmiały 5 maja w Bazylice Jasnogórskiej, w interpretacji Aleksandry Zamojskiej (sopran), Jolanty Kowalskiej (sopran), Eweliny Rakocy (mezzosopran), Jamesa Oxley'a (tenor), Piotra Szewczyka (tenor), Marcina Wólaka (bas), Chóru Kameralnego *Cantores Minores Wratislavienses* oraz Polskiej Orkiestry XVIII Wieku pod dyrekcją Paula Esswooda.

Inauguracja liturgiczna festiwalu odbywa się zazwyczaj 2 maja. Podczas mszy wspólnie modlą się organizatorzy, zaproszeni goście, władze miasta, wykonawcy, kompozytorzy i publiczność. Oprawę muzyczną liturgii stanowi cykl mszalny napisany przez polskiego kompozytora. Zazwyczaj jest to prawykonanie utworu współczesnego (m.in. Łuciuk, Łukaszewski, Twardowski, Jasiński), czasami jednak organizatorzy sięgają do epok minionych (Pękiel, Żebrowski, Moniuszko, Nowowiejski)⁹. W tym roku, podczas nabożeństwa, Chór Uniwersytetu Kardynała Stefana Wy-

⁷ Por. tamże, s. 101.

⁸ Por. tamże, s. 96.

⁹ Por. tamże, s. 95.

szynskiego oraz Zespół Instrumentów Dętych pod dyrekcją ks. Kazimierza Szymonika wykonali *Mszę* op. 22 Józefa Elsnera, dopełnioną ze względów liturgicznych kompozycjami Stanisława Moryty i Mariana Sawy. Doceniając rangę wykonania prapremierowego oraz zachowując uznanie dla dorobku Józefa Elsnera, muszę jednak przyznać, że jego opus 22 wzbudziło we mnie mieszane uczucia. Być może utwór ten lepiej zabrzmiałby w sali koncertowej.

Ciekawym punktem festiwalu był koncert muzyki synagoidalnej (4 maja, Teatr im. Adama Mickiewicza). Wystąpił Joseph Malovany, najsłynniejszy współczesny kantor żydowski, towarzyszył mu Chór Synagogi pod Białym Bocianem z Wrocławia oraz Orkiestra Filharmonii Częstochowskiej pod dyrekcją Stanisława Rybarczyka. Artyści zaprezentowali m.in. utwory Chayima Kirscha, Meyera Machtenberga, Meira Finkelsteina, Mordechaia Gebirtiga, Abrahama Nadala, a także pieśni chasydzkie.

Z przyczyn obiektywnych, piszący te słowa nie mógł być obecny na całym festiwalu. Z tego też powodu, szczegółowe omówienie dotyczy tylko wybranych koncertów. Mimo to już samo zestawienie pozostałych wydarzeń festiwalu zdumiewa swoją różnorodnością, budzi wielki szacunek i uznanie. Na festiwalowych estradach wystąpili: Bobby McFerrin i Morphing Vienna Chamber Orchestra pod dyrekcją Tomasza Wabnica, zespół Rozaneh z Iranu, Schola Gregoriana Pragensis, zespół De Caelis z Francji, Sakala Brothers z Zambii, Zespół Staroruskiej Muzyki Cerkiewnej *Sirin*, Ensemble Al-Kindi (Syria/Turcja) oraz Wirujący Derwisze z Aleppo. Z okazji obchodów Roku Chopinowskiego, odbył się spektakl muzyczny *Chopin*. Zaprezentowano także widowisko *Logos* – Międzynarodowy Projekt Różnych Kultur. W trakcie festiwalu odbyło się seminarium naukowe oraz III Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu *Człowiek – Wiara – Kultura*. Jej główne hasło brzmiało *W poszukiwaniu prawdy. Chrześcijańska Europa – między wiarą a polityką*. W Galerii Ośrodka Promocji Kultury *Gaude Mater* można było oglądać wystawę cyklu obrazów Stanisława Rodzińskiego *Droga Krzyżowa*.

Godnym ukoronowaniem jubileuszowej edycji *Gaude Mater* był koncert finałowy, w programie którego znalazło się *Siedem Bram Jerozolimy* Krzysztofa Pendereckiego. W wykonaniu tego monumentalnego dzieła udział wzięli: Iwona Hossa (sopran), Sandra Tratingg (sopran), Ewa Wolak (alt), Rafał Bartmiński (tenor), Tomasz Konieczny (bas), Jerzy Trela (narrator), Chór Polskiego Radia, Chór Opery i Filharmonii Podlaskiej, Polski Chór Kameralny *Schola Cantorum Gedanensis*, Zespół Śpiewaków Miasta Katowice *Camerata Silesia*, Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia, całość poprowadził sam Krzysztof Penderecki.

Artur Cieślak
(Akademia Sztuki, Szczecin)